

B. Metodika princípov rozhodovania Pamiatkového úradu SR vo veciach stavebnotechnického /alebo reštaurátorského/ zásahu

časť 7.
Stavebná časť - typologické druhy

Vypracovali:
Michaela Vargová
Boris Hochel

Ľudové staviteľstvo

OBSAH

1.	ÚVOD.....	3
2.	SÚČASNÁ SITUÁCIA	4
3.	MATERIÁLY, POVRCHOVÉ ÚPRAVY, NÁTERY	6
	3.1. HLINA.....	6
	3.2. DREVO.....	7
	3.3. KAMEŇ	8
	3.4. PÁLENÁ HLINA	8
	3.5. SLAMA	8
	3.6. TRSTINA	8
4.	PAMIATKOVÝ VÝSKUM	9
5.	DOKUMENTÁCIA	10
6.	PREDMET A ROZSAH PAMIATKOVEJ OCHRANY	11
7.	DIAGNOSTIKA STAVEBNOTECHNICKÉHO STAVU	12
8.	SPÔSOB OCHRANY A OBNOVY	13
	8.1. ÚDRŽBA A PREVENTÍVNA OCHRANA	13
	8.2. METÓDY PAMIATKOVEJ OBNOVY	13
	8.3. PRINCÍPY OBNOVY ĽUDOVÝCH STAVIEB.....	15
9.	ZLEPŠENIE ENERGETICKÝCH VLASTNOSTÍ.....	16
10.	DOKUMENTÁCIA REALIZOVANEJ OBNOVY	16
11.	NEGATÍVNE TRENDY	17
12.	POZITÍVNE PRÍKLADY.....	20
13.	LEGISLATÍVA - SÚČASNÉ TECHNICKÉ POŽIADAVKY NA VÝSTAVBU.....	23
14.	ODPORÚČANÁ ODBORNÁ LITERATÚRA.....	24
15.	ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV	26
16.	ZDROJE OBRAZOVEJ A FOTOGRAFICKEJ PRÍLOHY.....	27

---

1. ÚVOD

Ludové stavitelstvo chápeme v širšom kontexte ako tradičnú stavebnú kultúru vidieka. Formovalo sa a existovalo súbežne s mestskou architektúrou na rovnakom historickom pozadí, no v inom sociálnom a kultúrnom prostredí. Ludové stavitelstvo je ako špecifický stavebný druh vymedzený príslušnosťou ku konkrétnej sociálnej vrstve a ide väčšinou o stavby nepriviligovaných vrstiev (bezzemkov, roľníkov, drobných remeselníkov, neskôr robotníkov). Ale aj stavby slohovej architektúry (ako napr. šľachtické a zemianske obydlia, cirkevné, votívne, hospodárske a technické stavby) vo vidieckom prostredí mohli niesť určité znaky ľudovosti.

Pre ľudovú tvorbu je vo všeobecnosti príznačná neškolenosť, tvorivá voľnosť bez konkrétnych predlôh alebo návrhov, ručná práca a anonymnosť tvorcu. Uplatňuje sa v nej empirický postup práce založený na skúsenostiach a tiež princíp tzv. tvorivej radosti, ktorý odzrkadľuje túžbu tvoriť pre seba. Proces tvorby je spojený s prácou priamo v materiáli, používa sa materiál prírodný, dostupný a dobre známy. Estetická a účelová zložka je vyvážená. Určitá typová jednotnosť je podmienená tradíciou a tiež príslušnosťou jednotlivca k spoločenstvu. Invenciu a individuálny prístup tvorcu zas vidno v obmenách tradične zaužívaných vzorov. Rozmanitosť foriem vychádza z miestnych a regionálnych odlišností. Ludovosť sa navonok prezentuje jasným, jednoduchým a zrozumiteľným jazykom, vyváženosťou tvarov a hmôt, často s uplatnením súmernosti, rytmu, farebnosti a ornamentu.

Tieto princípy v sebe nesie ľudové stavitelstvo aj ľudová architektúra. Ludovým stavitelstvom teda môžeme nazvať stavebný prejav alebo stavebný objekt, ktorý je svojimi typickými vlastnosťami viazaný na určitú geografickú oblasť. Tieto stavby vytvárali neprofesionálni stavitelia, väčšinou svojpomocne alebo so susedskou či komunitnou výpomocou a s pomocou miestnych remeselníkov. Budované boli na konkrétny účel, podľa potrieb a možností stavebníka. Stavebným materiálom boli prírodné suroviny, najčastejšie z miestnych zdrojov. Stavebné riešenia, konštrukcie, technológie a postupy boli overené skúsenosťami a vychádzali z miestnych tradícií. V ľudovom stavitelstve prevažuje účelovosť, nemusí byť prítomný aj umelecký prejav. Ludová architektúra rozvíja okrem funkčnosti aj estetický rozmer, kde sa v určitej rovnováhe stretávajú prvky individuálneho vkusu s prejavom kolektívneho vkusu, ktoré taktiež vychádzajú zo zažitých tradícií a skúseností.¹

Do kategórie ľudového stavitelstva teda spadajú nielen stavby lokalizované na vidieku, ale tieto princípy uplatňovali aj niektoré stavby malomesta a mestských periférií.

---

¹ Napriek určitým odlišnostiam v definovaní pojmov ľudová architektúra a ľudové stavitelstvo sa tieto pojmy môžu stotožňovať a používajú sa synonymicky.

2. SÚČASNÁ SITUÁCIA

Vzhľadom na definovanú podstatu „ľudovosti“ je potrebné vnímať historický vývoj tradičného ľudového staviteľstva ako dlhodobý a kontinuálny, formovaný vplyvom geografického a klimatického prostredia, hospodárskych, spoločenských a kultúrnych pomerov, tradícií a etnickej identity. Ako prejav ľudovej materiálnej kultúry zaznamenala ľudová architektúra vrchol vo svojom vývoji v priebehu 19. až v prvej polovici 20. storočia. Následne došlo k jej redukcii a kontinuita vývoja ľudovej architektúry sa vo svojej tradičnej podobe uzavrela. Hospodárska a sociálna štruktúra slovenského vidieka sa menila na pozadí celoeurópskych hospodárskych, ekonomických a politických zmien. Diskontinuitné tendencie vo vývoji vidieckej architektúry a praktický zánik tradičnej stavebnej kultúry súvisia s rozširujúcou sa industrializáciou Európy, s vlnami vysťahovalectva a migráciou vidieckeho obyvateľstva, narušením kultúrnej uzavretosti vidieka a postupným úpadkom tradičného spôsobu hospodárenia. Povojnové roky znárodňovaním zasiahli do vlastníckych vzťahov pôvodne súkromne hospodáriacich roľníkov, združstevňovanie sprevádzala kolektivizácia vidieka, cieľným programom bola urbanizácia a modernizácia dediny, snaha o vyrovnanie sa dediny mestu. Opätovný zvrät priniesla zmena politického systému po roku 1989 v podobe reštitúcií a privatizácií, podnikateľské zámery na vidieku bez osobného vzťahu k nadobudnutému vlastníctvu. Rýchlosť a diskontinuita zmien v posledných desaťročiach spôsobili hodnotovú dezorientáciu prejavujúcu sa aj v charaktere stavebnej kultúry.

Nové tendencie vo výstavbe v priebehu 20. storočia výrazne zmenili charakter vidieckych sídiel, vo vývoji vidieckej architektúry znamenali praktický zánik tradičnej stavebnej kultúry. Modernizácia dedín mala rôznu dynamiku. V tradičných ľudových stavbách niekedy dochádzalo len k utilitárnym zmenám. Pomerne časté boli modernizačné prestavby na zväčšenie kapacity domov, súvisiace aj so snahou zvýšiť hygienické, svetloteknické, tepelnoizolačné a protipožiarne štandardy. Mnohé objekty boli zdemolované a nahradené novostavbami. V jednotlivých dedinách sa však naďalej v rôznej miere zachovalo jadro sídla v pôvodnej forme alebo aspoň solitéry domov a objektov tradičného ľudového staviteľstva. Mnohé z nich sa stali (a priebežne stávajú) predmetom záujmu pamiatkovej ochrany.

Solitérne stavby alebo súbory objektov ľudového staviteľstva sú vyhlasované za kultúrne pamiatky a ako solitéry sú aj chránené. Na historicky zachované ucelené väčšie časti sídiel, obcí, ktoré sú vyhlásené za pamiatkovú rezerváciu alebo pamiatkovú zónu, sa vzťahuje územná ochrana. Aktuálne máme na Slovensku 10 pamiatkových rezervácií (ďalej aj „PR“) ľudovej architektúry a 21 pamiatkových zón (ďalej aj „PZ“) vidieckeho typu. Princípom pamiatkovej ochrany v nich sa venuje samostatná kapitola pamiatkového urbanizmu, viac pozri v: [Urbanizmus](#). Okrem pamiatkovej ochrany in situ podmienenej zákonom č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov (ďalej len „pa-

miatkový zákon“) – objekty evidované ako národné kultúrne pamiatky (ďalej „NKP“ alebo „pamiatka“), územná ochrana formou PR, PZ – majú objekty ľudového staviteľstva svoju ochranu aj v múzeách v prírode. Podstatnou mierou pri záchrane a ochrane aj nepamiatkových objektov prispievali a prispievajú tiež nadšenci pre tradičný spôsob života, chalupári, dobrovoľnícke ochrannárske združenia a aktivity.

V súčasnej databáze AIS OP² tvoria pamiatky ľudovej architektúry a ľudového staviteľstva približne 10 % z celkového počtu nehnuteľných NKP.³ V prevažnej miere ide o domy ľudové stojace samostatne alebo domy ľudové, ktoré sú súčasťou hospodárskej usadlosti či dvora.⁴ Súčasťou hospodárskych dvorov bývajú hospodárske stavby (maštale, stodoly, studne, pivnice atď.), ktoré môžu byť, rovnako ako dom, evidované ako samostatné pamiatkové objekty v rámci NKP. Hospodárske stavby však môžu tvoriť aj samostatné NKP (mlyny, senníky, samostatne stojace stodoly, sýpky atď.), ktoré majú charakter ľudovej stavby, ale v databáze sú vedené zvlášť.⁵ Charakter ľudových stavieb môžu mať aj objekty evidované ako pamätne domy, vinohradnícke domy, banícke domy, vínné pivnice a pod.

Ľudová architektúra ako súčasť kultúrneho dedičstva má v pamiatkovej ochrane jednoznačné miesto. Pamiatky ľudového staviteľstva a snaha o ich ochranu čelia obdobným problémom, aké sú známe aj pri ostatných druhoch nehnuteľných pamiatok.

V súčasnosti je však ľudová architektúra najohrozenejšou časťou stavebnej kultúry. Táto situácia vychádza z podstaty ľudového staviteľstva, jeho technických parametrov, ako aj z jeho spoločenského vnímania a záujmu oň:

- pri ľudových stavbách bežne stavaných z menej trvácnych prírodných materiálov a formou jednoduchších konštrukcií dochádza častejšie, rýchlejšie a výraznejšie k ich degradácii,
- pôvodné ľudové obydlia v súčasnosti slúžiace na trvalé alebo prechodné bývanie vo svojej pôvodnej podobe väčšinou nevyhovujú súčasným štandardom a požiadavkám na bývanie (hygienické požiadavky, základné technické zabezpečenie, opotrebovanosť hmôt a materiálov stavby, priestorové možnosti). Vložením nových, v súčasnosti samozrejmych prvkov a priestorov zasahujú a menia podstatnú časť pôvodne drobnej stavby (napr. spálne vložené do pôvodne neobývaného podkrovia tak zasiahnu do približne

2 AIS OP je Automatizovaný informačný systém ochrany pamiatkového fondu, ktorého súčasťou je evidencia pamiatkového fondu, databáza nehnuteľných aj hnuteľných NKP, ako aj pamiatkových území.

3 Po pamiatkach meštianskej architektúry je to druhá najpočetnejšia kategória v rámci pamiatkového fondu.

4 Približne 960 NKP je evidovaných ako dom ľudový, dom ľudový s hospodárskou časťou, dom ľudový s areálom, dom ľudový a hospodárska stavba, dvor roľnícky, dvor hospodársky, obydlie skálne.

5 Niektoré stavby, ako napr. mlyny, valchy, hámre a pod., majú charakter ľudovej stavby a sú zároveň technickými pamiatkami. Pre tieto objekty je preto potrebné brať do úvahy aj metodiku týkajúcu sa technických pamiatok, najmä vo väzbe na ich technologické vybavenie a pôvodnú prevádzku. Viac pozri v: [Technické pamiatky](#).

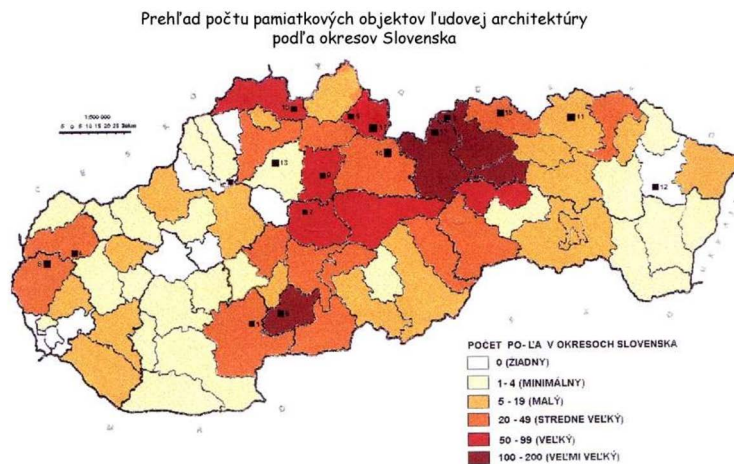
tretiny objemu domu, vložená hygiena môže zmeniť podstatnú časť dispozície prízemí, čierna kuchyňa nahradená obytnou kuchyňou a pod.),

- pôvodné hospodárske budovy a priestory, ktoré tvorili prirodzenú jednotu s domom v rámci dvora (maštal, stodola, chlievy, dielne atď.) strácajú v súčasnosti svoje pôvodné hospodárske využitie, hrozí tak ich zánik alebo zásadná prestavba,
- problematická je v podstate akákoľvek zmena funkcie objektu, keďže funkcia definovala stavebnú aj architektonickú podstatu ľudovej stavby (výnimkou je adaptácia objektu na muzeálne účely, ako napr. expozícia ľudového bývania, ktorá špecifickým spôsobom prezentuje objekt vo svojej podstate),
- ak sa pri obnove neuplatnia pôvodné technológie a stavebné materiály sú nahradené nepôvodnými, hrozí strata autenticity. Potrebná je preto remeselná či základná rukodielna práca pri obnove,
- rovnako je to s potrebou uplatnenia detailu, či už stavebného detailu, alebo výtvarno-remeselného detailu, ktorý je taktiež charakteristický pre kategóriu ľudovej architektúry, ale aj pre jednotlivé ľudové stavby,
- prevažná väčšina objektov ľudového staviteľstva je súkromným vlastníctvom. Mnohí vlastníci nedostatočne chápu hodnotu ľudovej

architektúry. Problémom je aj konflikt na jednej strane požadovaného uplatnenia tradičných materiálov a postupov pri obnove a na druhej strane reálne možnosti a schopnosti stavebníkov. Častá je nelegálna stavebná činnosť. Zanedbanie základnej údržby zas vedie k postupnej devastácii,

- už v prípravnej projekčnej činnosti a tiež pri realizáciách sa stretávame s unifikáciou stavieb, s projektovaním akéhosi ľudového prototypu bez rešpektovania špecifik daných lokalítou aj výnimočnosťou samotnej ľudovej stavby (uplatnenie výplní otvorov, materiálov, detailu, imitácií materiálov a konštrukcií v obkladoch, nerešpektovanie mierky, použitie výtvarných motívov z iných oblastí alebo iných typov stavieb a pod.),
- vzhľadom na charakter ľudových stavieb ostali mnohé z nich dlhodobo/trvalo nevyužívané, neudržiavané, chátrajú a v dôsledku toho dochádza k ich fyzickému zániku,
- k stratám na ľudovej architektúre v súčasnosti dochádza priebežne aj stavebnou činnosťou, postupným nahrádzaním tradičných stavieb novou, nesúrodou a často nevkusnou architektúrou alebo nevydarenými kópiami.

► Obr. 1. Prehľad počtu pamiatkových objektov ľudovej architektúry podľa okresov Slovenska.

3. MATERIÁLY, POVRCHOVÉ ÚPRAVY, NÁTERY

Pre ľudovú architektúru je typické používanie lokálnych, prírodných stavebných materiálov. V prehľade typov ľudových domov podľa jednotlivých regiónov si tiež môžeme všimnúť väčšie používanie dreva v severných regiónoch a prevahu hliny a kameňa v južných častiach Slovenska.

Podunajský dom z pálenej alebo nepálenej hliny, kamenný dom

- dom na západnom Slovensku,
- dom na južnom Slovensku,
- dom s výškou (okolie Trenčína, Myjava, Horné Ponitrie),
- dom Tekova a Hontu,
- detviasky dom,
- gemersko-novohradský dom,
- dom východného Slovenska.

Zrubový dom karpatského typu

- kysucký dom,
- čičmanský dom,
- slovenský dom na Liptove, v Turci a na Spiši,
- oravský dom,
- banický dom kremnickej oblasti,
- horehronský dom,
- goralský dom,
- rusínsky dom.

Dom Habánov a karpatských Nemcov

- habánsky dom (murovaný),
- dom karpatských Nemcov (zrubový, murovaný).

DRUHY ĽUDOVÝCH STAVIEB

- obytné,
- hospodárske: humná, maštale, sýpky, chlievy, senníky, pivnice, salaše,
- technické a výrobné: mlyny, valchy, hrnčiarske domy, pekárne, kováčske dielne, vyhne,⁶
- sakrálné: kaplnky, kostoly, božie muky, zvonice.⁷

Základné stavebné materiály: hlina, kameň, drevo, nepálená tehla, pálená tehla, slama, trstina, kov, sklo.

Povrchy: omietky (vápenné, hlinené),⁸ obklady (doskové, šindľové), bezpovrchové (steny zrubu bez povrchovej úpravy, kamenné múry bez omietky).

Nátery: vápenné, pigmentované, olejové (ľanové).

3.1. HLINA

Vznikla zvetrávaním hornín. U nás sa vyskytuje v hojnom množstve pod povrchom humusu. Získavala sa buď ťažbou z dedinských hlinísk, alebo sa použila hlina priamo z miesta, na ktorom prebiehala výstavba domu. Obsahuje íl, prach, piesok a niekedy aj štrk. Spojivom hliny je íl.

Hlina pridaním vody naberaá na elasticitu a vysychaním tvrdne, takže pri tvrdení nedochádza k chemickým reakciám (ako pri vápne a cemente). Vďaka tomu sa dá stále recyklovať a nestráca pri tom svoje vlastnosti. Ďalšou zaujímavou vlastnosťou hliny je, že dokáže pomerne rýchlo absorbovať a znova odovzdávať vzdušnú vlhkosť, čo sa využíva na vylepšenie kvality vnútorného prostredia aj v novostavbách.

Okrem celého radu výhod má hlina ako materiál, samozrejme, aj svoje nedostatky. Hlavným je fakt, že hlina neodoláva priamemu pôsobeniu vody a vlhkosti – po namočení stráca pevnosť, je vodorozpustná. V tradičnej architektúre bola vonkajšia hlinená omietka chránená vápenným náterom a presahom strechy.

Hlina je dostatočne pevná aj na nosné konštrukcie, je nehorľavá, ľahko dostupná. Schopnosť pracovať s vlhkosťou z nej robí veľmi vhodný materiál do interiérov. Rozmanitosť hlinených techník je daná miestnymi prírodnými podmienkami a dostupnými materiálmi. Hlina bola v rôznej miere používaná takmer všade, keďže jej zdroje je možné nájsť veľmi ľahko.

V nížinatých a južnejších oblastiach sa stavali z hliny celé domy, od nosných stien cez priečky, omietky, podlahy, pece, komíny (tie časti, ktoré boli pod strechou), používala sa aj na zaklenutie menších rozponov (v tzv. čiernej alebo dymnej kuchyni). Steny mohli byť nabíjané, nakladané, murovali sa z hlinených váľkov alebo tehál, prípadne sa hlina kombinovala s výpletom. V záplavových oblastiach sa robila podmurovka z kameňa, alebo pálených tehál.

Ak ideme viac na sever a do vyšších oblastí, nachádzame hlinu ako významný doplnkový materiál. Využívala sa ako malta na murovanie kamenných stien, na výplň škár medzi drevom alebo ako hlinená omietka a hlinená mazanina na drevenom strope. V dreveniciach je využívaná hlina zároveň ako protipožiarna ochrana, pri hlinenej mazanine na drevených stropoch to platí pre všetky typy ľudovej architektúry.

Povrch hlinených stien sa ošetroval vápenným náterom, ako pohľadový materiál sa hlina uplatnila azda len v prípade dlážky, a aj to skôr z praktických než estetických dôvodov. Ako výstuž hlinených zmesí sa používali obilné plevy alebo nasekaná slama, pri podlahách sa hlina miešala aj s kravským trusom. V súčasných stavbách je bežné, že je hlina použitá ako finálna povrchová úprava a jej kvalitnému remeselnému spracovaniu sa venuje veľká pozornosť.

⁶ Viac pozri v: [Technické pamiatky](#).

⁷ Viac pozri v: [Sakrálna architektúra](#).

⁸ Viac pozri v: [Omietky a fasádne farby](#).

Tradičné hlinené techniky na Slovensku:

- ubíjaná hlina (nabíjanica) – hlinená zmes sa nabíjala do posuvného debnenia,
- nakladaná hlina (lepenica) – zmes hliny a slamy sa nakladala vidlami a stena sa potom osekala rýľom, otvory sa vysekávali do hotovej steny,
- omazávanie vypletanej steny – stena z prútia alebo rákosu sa omazávala hlinenou kašou,
- nepálené na slnku sušené tehly alebo váľky – murovalo sa ako z klasických tehál, ale na hlinenú maltu,
- iné hlinené techniky: hlinená omietka, hlinené pôjdovky na povale (dlaždice cca 30 × 30 × 5 cm), hlinou omazávaná slamená strešná krytina na habánskych domoch, hlinená podlaha.

3.2. DREVO

Tvrdé drevo z listnatých stromov (dub, buk) sa využívalo hlavne v južných regiónoch na stavbu stropov, krovov, okien, dverí, hospodárskych stavieb. Mäkké drevo ihličnanov (smrekovec, smrek, jedľa, borovica) našlo využitie vo všetkých častiach stavby, akými sú – nosné steny, deliace steny, podlahy, stropy, krovy, strešná krytina, štíty sedlových striech, okná, dvere. Ťažba a výberu dreva na stavbu domu sa venovala dostatočnou pozornosťou. Ťažba prebiehala výhradne v zimnom období.

ZRUBOVÁ KONŠTRUKCIA

Tvoria ju horizontálne na seba kladené trámy v rohoch spojené rôznymi spôsobmi preplátovania, najčastejšie rybinovým spojom (tesárske väzby drier – na rybinu, na zraz, na zámok, s ozubom atď.). Väzba uhla zrubu: plné preplátovanie s presahom záhlaví, hladká, na rybinu. Zámkové: na vnútorný zámok.

Škárovanie – výplň z dreva, machu, hliny v medzerách zrubovej steny. Na fasáde môže byť škára ukončená hlinenou mazaninou, machom, vápenným náterom, prikresanou žrdovinou alebo doskou.

RÁMOVÁ A STĹPIKOVÁ DREVENÁ KONŠTRUKCIA

Konštrukčná sústava pozostávajúca zo stĺpov, prekladov a stabilizačných prvkov. Trámy boli hranené, t. j. okrasované zo štyroch strán. Technológia používaná pri rámovej konštrukcii sú podobné ako pri stavaní krovov.

Drážkové konštrukcie: konštrukcia steny, kde vodorovné trámy sú začapované do vertikálneho stĺpika s drážkou. Stĺpik – drážka, brvno – čap.

Hrazdené konštrukcie: konštrukcia stien s výplňou medzi jednotlivými konštrukčnými prvkami (stĺpy, vzpery atď.) murivom z pálených alebo nepálených tehál, prípadne výpletom s hlinou.

Stĺpková konštrukcia je „stavebná konštrukcia, pri ktorej je základom steny rad stĺpov po obvode stavby, ktorých spodné konce sú zapustené do zeme a horné konce spojené vodorovným brvnom. Vlastnú stenu tvorila až výplň medzi stĺpmi. Výplňou mohli byť dosky, hrubé drevené štepy, výplet z káľaničiek alebo prútia. Výplň bola upevnená do žliabkov v bočných stenách stĺpov. Steny mohli byť omazané hlinou. Stĺpková konštrukcia sa koncom 19. storočia vyskytovala na južnom a juhu východného Slovenska, najmä na hospodárskych stavbách, na domoch bola zriedkavejšia. V prvej polovici 20. storočia sa ňou najčastejšie stavali jednoduché šopy alebo kólne bez pevných stien. Stĺpková konštrukcia patrí

k najstarším stavebným konštrukciám na Slovensku. Jej zdokonalením vznikla rámová konštrukcia.”⁹

DREVENÉ KROVY

K archaickým typom radíme krovy sochové alebo nožnicové. Najrozšírenejšie sú krovy krokové, s hambálkom alebo bez. S príchodom škridlovej krytiny boli stavané pevnejšie stolicové krovy (stojatá stolica, ležatá stolica). Rozstup krokiev na škridly je okolo 1 m, pri ľahších krytinách (šindel, slama, trstina) boli rozstupy väčšie, ale aj latovanie zo žrdoviny masívnejšie.

Základné tvary striech boli používané valbové alebo sedlové – so štítom rovným alebo lomeným podlomenicou či polvalbou. Tvarovanie a výzdoba štítu je na Slovensku silným regionálnym znakom, či už sú to štíty murované, drevené alebo vypletané s hlinenou omietkou.¹⁰

DREVENÁ STREŠNÁ KRYTINA (ŠINDEL, ŠINDĽOVÁ STRECHA)

Šindel má obdĺžnikový tvar a zvyčajnú dĺžku 50 – 70 cm a šírku 5 – 15 cm s jednou hrubšou pozdĺžnou stranou so žliabkom (*pahou*) a druhou užšou (nos). Vyrába sa štiepaním a strúhaním z mäkkého ihličnatého dreva. Pokrývajú sa ním strechy, ale aj štíty, prípadne aj drevené steny. Okrem ľudových stavieb sa používal na profánnych aj sakrálnych stavbách.

Spôsoby výroby šindľa – štiepaný, rezaný, rezaný hobľovaný.

Spôsoby kladenia šindľovej strechy – jednoduché krytie (prekrýv minimálne 10 cm), dvojité (trvácnejšie riešenie, taktiež používané pri jednoduchom prekrytí na okraji strechy pri odkvape).

Menej obvyklý druh drevenej krytiny je z dosák kladených v smere spádu strechy a ich vzájomným prekladaním (napr. strechy hospodárskych stavieb v Tatranskej kotline). Súvisel s ľahšou dostupnosťou reziva po rozšírení gátrových píl na Slovensku od druhej polovice 19. storočia.

⁹ Zdroj a viac informácií: <https://www.ludovakultura.sk/polozka-encyklopedie/stlpikova-konstrukcia/> [cit. 5. septembra 2023].

¹⁰ Viac pozri v: [Strechy, krytiny, klampiarske prvky a krovy](#)

3.3. KAMEŇ

Slúži ako stavebný materiál na základy, podmurovky, nosné múry, deliace steny, klenby atď. Druhy používaného kameňa – pieskovec, vápenec, kamene sopečného pôvodu a pod., vždy podľa toho, čo sa nachádzalo v danej lokalite. Pieskovec našiel využitie aj ako brúsny kameň, vápenec ako zdroj vápna.

3.4. PÁLENÁ HLINA

Využíva sa najmä na výrobu tehál určených na výstavbu stien, klenieb, záklenkov. Škridla slúžila ako strešná krytina.

3.5. SLAMA

Slúži ako strešná krytina alebo ako prísada do hlinených omietok a mált. Na výrobu slamenej strechy sa používala ražná slama, ktorá má najdlhšie stebľa. Rozlišujeme dva základné druhy slamených striech používaných na našom území:

- hladká slamená strecha – slamená strecha so snopmi viazanými s klasmi nadol,
- stupňovitá slamená strecha – slamená strecha so snopmi viazanými s územkom stebľa nadol.

Habánska strecha – strmá slamená strecha s použitím hlíny. Slamené snopy (došky) sa namáčali do ílovej hlíny.¹¹

3.6. TRSTINA

Využívala sa najmä na výrobu trstinovej strechy – typ strechy používanej hlavne v regióne Podunajska. Trstina sa kosila v zime, keď močaristé oblasti, kde trstina rastie, zamrznú.

Tradičné strešné krytiny boli po 2. svetovej vojne postupne nahrádzané novodobými krytinami – eternitom alebo plechom. Ich váha je tiež nízka, takže nebolo potrebné na domoch meniť ich pôvodný krov.

---

¹¹ Viac pozri v: [Terminologický slovník](#).

4. PAMIATKOVÝ VÝSKUM

Legislatívne je povinnosť vykonať pamiatkový výskum viazaná pamiatkovým zákonom, bližšie špecifikovaná v jeho šiestej časti (§ 35 – § 39).

V porovnaní s inými druhmi historických stavieb sa však pamiatkový výskum na pamiatkach ľudového staviteľstva realizuje v menšej miere, najčastejšie je to pri NKP s presahom na iný druh architektúry – napr. fary, kaštiele, pamätne domy, stavby ľudového charakteru v mestskom prostredí, prípadne murované stavby so starším jadrom, ako sú habánske, banické či vinohradnícke domy. Každopádne je realizácia výskumu vhodná tam, kde je predpoklad, že jeho výsledky prinesú nové poznatky o pamiatke. Výskum, druh výskumu a jeho rozsah môže predpísať krajský pamiatkový úrad (ďalej len „KPÚ“) ako súčasť potrebnej prípravnej dokumentácie na obnovu pamiatky.

Druh a rozsah pamiatkového výskumu sú určené predovšetkým jeho cieľom.

Základným druhom výskumu pre ľudové domy a objekty ľudového staviteľstva je architektonicko-historický výskum.

Metódy výskumu vychádzajú z bežnej výskumnej a dokumentačnej praxe. Dokumentácia a prieskum objektu v teréne spolu s výskumom archívnych materiálov a prameňov sú podkladom na zhrnutie výsledkov a interpretáciu získaných poznatkov do záverečnej výskumnej dokumentácie.

Osobitosti ľudového staviteľstva podmieňujú špecifiká výskumu tohto druhu architektúry:

- pri výskume je potrebné brať do úvahy regionálne prejavy, ktoré sú jedným z determinantov ľudovej architektúry, s prihliadnutím na vysokú mieru originality stavby,
- historické súvislosti vzniku ľudových stavieb majú presah do iných spoločensko-vedných disciplín, najmä etnológie a kultúrnej antropológie. Štruktúru stavieb, dispozíciu samotných domov, ako aj zástavbu dvorov a usadlostí je potrebné vnímať vo vzťahu k organizácii a štruktúre rodiny (typ rodiny a forma spolunažívania jej členov, dedičsko-právne zvyklosti, sociálny status), k zamestnaniu pôvodných obyvateľov (spôsob obživy, organizácia práce), k pôsobeniu iných kultúr (priemik rôznych národností a etník, konfesií, mestskej kultúry),
- materiálové a konštrukčné riešenie je podstatnou charakteristikou jednotlivých ľudových stavieb. Vo výskume je preto potrebné zamerať sa aj na pôvodný technologický postup stavby, pôvodné stavebno-konštrukčné princípy, spôsob a techniky spracovania, resp. vyhotovenia jednotlivých súčastí stavby,
- rovnako dôležitým prvkom vo vývoji ľudového domu je forma a situovanie kúreniska, má byť preto jednoznačne súčasťou výskumnej dokumentácie,
- pri archívnej časti výskumu treba počítať s obmedzenými archívnymi prameňmi. Informácie z dostupných prameňov (historické

mapy, fotografie, miestopisy) môže významne doplniť orálna história (informácie priamo od pamätníkov, kontakty cez miestne inštitúcie),

- grafická dokumentácia a fotodokumentácia má zodpovedať potrebe zdokumentovať špecifiká objektu ľudovej architektúry (viac pozri v: [5. Dokumentácia](#)).

Vo výnimočných prípadoch (výtvárné a umelecko-remeselné detaily stavieb, ako sú napr. vročenia, maľovaná výzdoba, kamenné články, plastiky, prípadne mobiliár) môže byť potrebné vykonať umelecko-historický výskum alebo reštaurátorský výskum.

Ak ide o územie s pamiatkovými hodnotami (pamiatkové rezervácie ľudovej architektúry, pamiatkové zóny vidieckeho typu, súbory ľudového staviteľstva), realizuje sa urbanisticko-historický výskum. V určitých situáciách (napr. pri odstraňovaní násypov podláh, prehĺbovaní pivničných priestorov, pri výkopoch a zemných prácach v blízkosti stavby) môže byť v rámci skúmanej lokality opodstatnený aj archeologický výskum.¹²

¹² O umelecko-historickom výskume, reštaurátorskom výskume, urbanisticko-historickom výskume a archeologickom výskume hovorí iné kapitoly metodiky, v ktorých sa s týmito druhmi výskumov počíta ako s primárnymi.

---

5. DOKUMENTÁCIA

Vyššie opísaný druh pamiatkového výskumu je jednou z možností dokumentácie ľudovej stavby, jeho archivovanie zachováva kontinuitu informácií do budúcnosti. Pamiatkový výskum sa týka väčšinou NKP, prípadne iných objektov s pamiatkovými hodnotami. Výlučne NKP sú zdokumentované základným výskumom, ktorý je súčasťou databázy AIS OP (aktualizačné listy NKP, podklady na vyhlásenie objektov za NKP). Textová časť dokumentácie štandardne obsahuje základné identifikačné údaje a odborný popis NKP – širšie vzťahy, stavebno-historický vývoj, stavebno-historickú charakteristiku, inventarizáciu hodnotných detailov a prvkov. Súčasťou dokumentácie má byť aj zhodnotenie stavebnotechnického stavu objektu a informácie o jeho pamiatkových hodnotách.

Grafická dokumentácia býva súčasťou pamiatkových výskumov, projektovej prípravy obnovy alebo je vyhotovená ako samostatná meračská dokumentácia. Výstupom stavebného zamerania môžu byť súbory digitálnych výkresov v dostupných formátoch, ale na potreby pamiatkovej praxe sa častejšie využívajú výstupy v tlačenej forme. Štandardom je výkresová dokumentácia objektov v mierke 1 : 100 alebo 1 : 50 – pôdorysy jednotlivých podlaží vrátane krovu, rezy (priechy a pozdĺžny, na zdokumentovanie pôdorysne zložitejších stavieb je potrebných viac rezov), pohľady na fasády. Detaily je potrebné vyhotoviť v mierke 1 : 20, 1 : 10, prípadne podrobnejšie až do mierky 1 : 1. Situáciu a širšie vzťahy rieši mierka 1 : 200, 1 : 500 alebo 1 : 1000, prípadne zákres do mapového podkladu.

Staršie zamerania vykreslené ručne viac zodpovedajú charakteru mäkkých a nepravidelných línií ľudových stavieb. V súčasnosti častejšie používané digitálne spracované výstupy môžu skresľovať špecifický ráz ľudovej architektúry. Výpovednú hodnotu majú preto podrobne zdokumentované detaily, a to jednak umelecko-remeselné, ale aj stavebnotechnické a konštrukčné detaily (napr. previazanie stien zrubu, ručné opracovanie trámov, nerovnomerná modelácia muriva a omietok, detaily krovu, uloženie krytiny, osadenie okien a dverí, vzhľad a detaily vykurovacieho telesa a pod.).

Podstatnou časťou dokumentácie je fotografické zdokumentovanie objektu. Na pochopenie a následné zachovanie autenticity stavby je potrebné zachytiť objekt vo väzbe na okolité prostredie, exteriér aj interiér objektu a podrobne zdokumentovať detaily stavby. Štandardom sú identifikačné popisy fotiek.

Ak pamiatke (alebo aj inému hodnotnému objektu ľudového staviteľstva) hrozí zánik, je nutné včas a dôkladne previesť záchranný výskum a jej podrobnú dokumentáciu. Takáto dokumentácia sa stane dôležitým zdrojom vedeckého a historického poznania. Podrobná dokumentácia zaniknutej stavby alebo jej časti sa môže stať jedinečným podkladom na vyhotovenie prípadnej kópie a zachováva doklad o origináli zaniknutej pamiatky v grafickej podobe.

---

6. PREDMET A ROZSAH PAMIATKOVEJ OCHRANY

Výskum a dokumentácia nie sú len súčasťou vedeckého skúmania ľudového staviteľstva, ale premietajú sa aj do praktickej časti pamiatkovej ochrany. Definovaním predmetu a rozsahu pamiatkovej ochrany a špecifikovaním pamiatkových hodnôt je možné určiť metodický prístup k ochrane a obnove pamiatky. Prioritou pamiatkovej ochrany ľudového staviteľstva je zachovanie historického originálu v autentickom stave. Vymedzením uvedených pamiatkových hodnôt je možné stanoviť limity a rozsah prípustných úprav a zmien.

Pri špecifikovaní pamiatkových hodnôt ľudových stavieb alebo pamiatkovo chráneného súboru vychádzame z jej základnej definície v pamiatkovom zákone.¹³ Krajinná a urbanistická hodnota objektov ľudového staviteľstva je chápaná cez ich pôsobenie v obraze prirodzenej alebo urbanizovanej krajiny. Ak sú súčasťou zástavby, umocňujú vnímanie historickej štruktúry obce. Ľudové domy a hospodárske stavby tvorili a dodnes mnohé tvoria jeden celok roľníckeho dvora, niektoré so zachovanou historickou zeleňou v ploche záhrady alebo v solitéroch drevín. Podstatnou je architektonická hodnota ľudových stavieb. Tá vychádza z pôdorysného, dispozičného, hmotového, konštrukčného a materiálového riešenia, ako aj z celkového architektonického výrazu. Tieto parametre, ktoré sa autenticky zachovali do súčasnosti (alebo je možné ich spoľahlivo identifikovať), dovoľujú pamiatku vnímať ako zástupcu určitého typologického druhu a vývojových či regionálnych foriem ľudovej architektúry. V rôznej miere autenticky zachovaný ľudový dom alebo hospodárska stavba môže dokumentovať historické súvislosti vzniku, spôsob bývania a úroveň neprofesionálnej stavebnej kultúry, tiež používanie tradičných stavebných materiálov a technológií, identifikovať regionálne znaky ľudovej architektúry. To môže podporiť historickú, spoločenskú a vedeckú, prípadne technickú hodnotu. Rovnako tiež vtedy, ak majú ľudové stavby prienik s iným typom architektúry, ak ide o verejné alebo technické stavby, kaplnky, rodné alebo pamätné domy významných osobností. Umelecko-remeselnú (výnimočne výtvarnú hodnotu) zastupujú v ľudovej architektúre najčastejšie v origináli zachované hodnotné remeselne spracované detaily a dekoratívne riešené prvky.

Predmetom ochrany môže byť stavba postavená alebo zachovaná ako solitér – najčastejšie dom, ale aj rôzne typy hospodárskych stavieb (napr. senník, stodola, vína pivnica), prípadne technické stavby (mlyn, vyhňa, hámor), drobné sakrálne stavby a pod. Predmetom ochrany môže byť tiež súbor stavieb, ktoré tvoria jeden stavebný alebo funkčný celok – najčastejšie ide o roľnícky dvor (hospodársku usadlosť, ktorej súčasťou okrem domu býva aj maštal, stodola, studňa, sýpka, brána a iné), dom s remeselnou dielňou

a pod.¹⁴ Predmetom pamiatkovej ochrany sú hodnoty hmotnej aj nehmotnej povahy, ktorých zachovanie je súčasťou záchranu kultúrneho dedičstva. Okrem stavebnej podstaty pamiatky teda k ich zachovaniu prispieva aj rešpektovanie pôvodnej funkcie objektov, ich priestorov a vzájomné funkčné vzťahy medzi objektmi.

Ak je pamiatkovo chránená len časť stavby (napríklad predná obytná časť domu, pričom zadná hospodárska časť domu pamiatkové hodnoty nemá), treba ju v texte a grafickej dokumentácii jednoznačne vymedziť.

---

¹³ „Pamiatková hodnota je súhrn významných historických, spoločenských, krajinných, urbanistických, architektonických, vedeckých, technických, výtvarných alebo umelecko-remeselných hodnôt, pre ktoré môžu byť veci predmetom individuálnej alebo územnej ochrany“, § 2 ods. 2 pamiatkového zákona.

---

¹⁴ V oboch prípadoch hovoríme o individuálnej ochrane, v prípade súboru dvoch a viacerých stavieb je ako NKP evidovaný celý súbor a jeho jednotlivé stavby sú evidované ako pamiatkové objekty. Na vidieckej sídla, ktoré predstavujú ucelené historické súbory, sa vzťahuje územná ochrana formou pamiatkovej rezervácie alebo pamiatkovej zóny, ktorým sa venuje samostatná kapitola metodiky, viac pozri v: [Urbanizmus](#).

---

7. DIAGNOSTIKA STAVEBNOTECHNICKÉHO STAVU

Na základe odborného posúdenia stavieb vieme určiť ich stavebnotechnický stav, rozsah a metódy rekonštrukčných prác, množstvo potrebného materiálu a časovú a finančnú náročnosť plánovanej obnovy. Posúdenie sa realizuje z hľadiska statiky objektu, navlhnutia, biotického poškodenia, stavu povrchov, náterov, autenticity. Posúdenie vykonáva odbornou spôsobilá osoba v spolupráci s odbornými pracovníkmi príslušného KPÚ.

Postupnosť krokov je najčastejšie nasledovná:

- dokumentácia a zameranie súčasného stavu objektu,
- diagnostika porúch – identifikácia a určenie rozsahu poškodení,
- návrh riešení – stavebný projekt,
- výkaz výmer a z neho vyplývajúci rozpočet.

Pri vidieckej architektúre je to najmä posúdenie drevených konštrukcií – krytiny, krovov, štítov, zrubových stien, stropov, rámových konštrukcií, opláštení a pod., a posúdenie murovaných konštrukcií – základov, podmuroviek, obvodových stien, deliacich stien, klenieb, záklenkov.

Pri diagnostike porúch a vyhodnocovaní stavebnotechnického stavu pamiatkových objektov si všímame najmä ich:

OKOLIE

- spádovanie a priepustnosť terénu v okolí stavby (od alebo k fasádam), blízkosť vodného zdroja,
- nevhodné drenáže a štrkové zásypy pri základoch,
- zeleň (zasahovanie do fasád a striech, prerastanie koreňov pod stavbu, náletová zeleň).

FASÁDY

- poruchy omietok (narušenie celistvosti, vlhnutie, zasolenie, absencia),
- nepriepustnosť povrchov fasád (nevhodné cementové omietky, obklady, paronepriepustné nátery),
- prejavy statických porúch – trhliny (hlavne šikmé), relatívne bežné a zväčša málo nebezpečné sú zvislé praskliny, ktoré vznikli prirodzenou dilatáciou (nad oknami/dverami, vo vrchole klenieb či na hranici rozdielne vysokých častí veža/loď, dom/dvorové krídlo) alebo vodorovné/zvislé praskliny na rozhraní stavebných materiálov či stavebných etáp (spozornieť pri hrúbke trhlín nad 1 cm),

- stav dreva pri konštrukciách drevenej architektúry (najmä stav trámov pri dotyku so základmi a pod stropom, napadnutie drevokazným hmyzom, hubami),
- údržba výplní okenných a dverných otvorov (chýbajúce časti výplní, zvetrané nátery, vypadané tmelenie) či omietok (vysprávky).¹⁵

INTERIÉR

- prejavy statických porúch – praskliny a trhliny, priehyby (v dlážke, na stenách, stropoch a klenbách),
- poruchy technickej infraštruktúry (voda, kanalizácia), zatečené konštrukcie, zatopenie priestorov,
- narušený alebo dezolátny stav priestorov (vlhkosť, zapratanie, zatopenie).

KROV

- problematické miesta – úžľabia, hrebene, prestupy cez strechu (okná/výlezy, komíny, nástrešníky), styk strechy so štítom,
- drevokazný hmyz – čelad' fúzačovitá (fúzač krovový/fialový) – 3 – 5 mm oválne výletové otvory, masívnejšie poškodenie dreva vs. čelad' červotočovitá – menšie 1 – 2 mm okrúhle otvory – červotoč pružkovaný, väčšie aj 3 mm otvory červotoč umrlčí, ktorý žije výhradne v dreve už napadnutom drevokaznou hubou,
- drevokazné huby (spôsobujúce bielu alebo častejšie hnedú hnilobu – drevokaz slzivý/drevomorka, trámovka atď.),
- nemožnosť kontroly a údržby (zapratanie vecami alebo zateplenie podlahy či rovno strešných rovín).¹⁶

STREŠNÝ PLÁŠŤ

- poruchy krytiny (diery, lúpanie škridiel, hrdzavenie plechu, hniloba šindľov, stav oplechovaní, stav úžľabí, hrebenáčov, atď.).

KOMÍNY

- poruchy čiapok a omietok, statika, zatekanie cez komíny do interiéru.¹⁷

ODKVAPOVÝ SYSTÉM

- napríklad odkvapové žľaby na ľudových domoch na Záhorí, drevené odkvapové žľaby na objektoch severného Slovenska),
- odvedenie vody (do kanalizácie/na terén), zanesenie a celistvosť odkvapového systému (žľaby, zvody, čistiace kusy).

---

¹⁵ Viac pozri v: [Omietky a fasádne nátery](#).

¹⁶ Viac pozri v: [Strechy, krytiny, klampiarske prvky a krovky](#).

¹⁷ Viac pozri v: [Komíny](#).

8. SPÔSOB OCHRANY A OBNOVY

8.1. ÚDRŽBA A PREVENTÍVNA OCHRANA

Pravidelnou kontrolou, údržbou a preventívnou ochranou vieme predchádzať zásadným poškodeniam konštrukcií, strate pamiatkových hodnôt a autentických detailov.

Ide najmä o údržbu a pravidelné opravy:

- okolia objektu, spádových podmienok, odkvapového systému,
- povrchového odvedenia alebo odkanalizovania dažďovej vody,
- obnovy náterov drevených prvkov,
- výplní okien a dverí,
- malých poškodení strešných krytín,
- náterov fasád, omietok a pod.

Pri údržbe aj pri rozsiahlejšej oprave je snahou zachovať originálne časti stavieb v čo najväčšej možnej miere, používať pôvodné materiály a remeselné postupy. Pre prehľad o histórii údržby je vhodné, aby majiteľ alebo správca objektu zriadil servisnú knižku objektu.¹⁸

8.2. METÓDY PAMIATKOVEJ OBNOVY

Cieľom obnovy NKP má byť zachovanie jej hmotnej podstaty, charakteru a zároveň aj vytvorenie možnosti na jej zapojenie do súčasného života. Výsledkom obnovy by malo byť zachovanie či dokonca umocnenie jej pamiatkových hodnôt.

Poznanie aktuálneho stavebnotechnického stavu, historického vývoja, širšieho krajinno-sídelného kontextu a tiež vízia plánovaného (adekvátneho) využitia objektu či jeho časti určia rozsah a charakter následných úprav a tiež metódu pamiatkovej obnovy.

SANÁCIA

Štandardnými metódami sú konzervačné a sanačné práce na objekte na udržanie dobrého stavebnotechnického stavu. Najčastejšie sanačné práce sa týkajú likvidácie biotických škodcov a následnej ochrany dreva pred nimi, statického zabezpečenia objektu, výmeny poškodených alebo doplnenie chýbajúcich častí (napr. vápenných a hlinených omietok, výmeny poškodených krytín, protézovanie alebo výmena poškodených drevených trámov, doplnenie muriva, povrchové úpravy).

REŠTITÚCIA

Ak je stavba narušená sekundárnymi nevhodnými úpravami, je možné jej pôvodný vzhľad prinavrátiť ich odstránením. Môže ísť o sekundárne vbudované priečky alebo prístavby, tiež o nepôvodné úpravy bezprostredného okolia alebo novšie fasádne prvky. Vhodné je to aj pri úprave otvorov.

Sekundárne neproporčne zväčšené okná je možné nahradiť výplňami v pôvodnom výraze, sekundárne osadené typizované dvere stolársky/tesársky spracovanými dvermi a pod.

Ak sú pôvodné prvky (okná, dvere, mreže, zábradlie) v objekte deponované a použiteľné, je vhodné ich po ošetrení prinavrátiť na objekt, v prípade ich poškodenia je možné vytvoriť ich repliky. Kópie pôvodných, už nezachovaných prvkov sa môžu vytvoriť podľa staršej dokumentácie alebo analogicky podľa typovo príbuzných stavebných prvkov príslušajúcich lokalite a typu stavby.

TRANSFER

Transfer je krajným variantom záchrany stavby.

Transferom sa stráca jej pôvodný kontext a nutné sú aj zásahy do stavebnej podstaty objektu, ktoré premiestnenie vyžaduje.

Niekedy je však jedinou možnou cestou záchrany pamiatky, ktorú nie je možné zachovať v pôvodnej polohe. Pred rozobratím stavby je potrebné ju podrobne zdokumentovať, v prípade potreby následne odborne ošetriť (konzervovaním, remeselnou obnovou), po znovupostavení na novom mieste osadiť zachované pôvodné prvky a doplniť chýbajúci materiál. Transferym materiálom býva štandardne drevo zrubových stavieb, je však možné uvažovať aj o transfere muriva v blokoch (okrem murovaných stavieb aj napríklad murovaná časť čiernej kuchyne v zrube a pod.).

MODERNIZÁCIA

Spomínaným dlhodobým vývojom dospela tradičná ľudová architektúra k určitému typu domu, ktorý svojim obyvateľom poskytoval dostupný štandard danej doby. Súčasnú požiadavku na bývanie už však poväčšine prekračujú parametre tradičnej stavby. Modernizačné úpravy sú preto spojené s dispozičnými úpravami a novým technickým vybavením, ktoré by mali zlepšiť kvalitu funkčného využitia objektu. Dispozičné zmeny sú žiadané najmä pre potrebu vloženia dnes už štandardných priestorov či pre potrebu zväčšenia úžitkovej, resp. obytnej plochy domu.

Nepôvodným prvkom v ľudovej stavbe je priestor hygienického zázemia, technického zázemia, a tiež obytné miestnosti, ako sú spálne, obývačka alebo pracovňa chápané v súčasnom kontexte bývania.

Hygienické alebo technické zázemie sa umiestňuje do menej exponovaných častí domu alebo do priestorov s doplnkovou funkciou (staršia komora, časť pitvora, hospodárske priestory domu alebo jeho už existujúce prístavby).

Pre obytné priestory domu sa upravujú pôvodné izby, kuchyňa, komora, prípadne sa rieši zobytnenie povaly alebo výšky. Je potrebné si však uvedomiť, že

¹⁸ Viac pozri v: [Metodika C, časť 3.2 Systém monitoringu údržby pamiatok.](#)

tradičná stavba má svoje obmedzenia a nie je vhodné prestavovať ju na dom súčasného (nad)štandardu. Zobytnovanie podkrovia prináša súčasne aj ďalšie stavebné a rekonštrukčné problémy: dimenzovanie nosnosti pôvodne voľného podstrešia, jeho presvetlenie, zateplenie a sprístupnenie.

Zobytnenie povaly zvažovať len v prípade, ak sa tým nezmení výraz objektu, viac pozri v: [Strechy, krytiny, klampiarske prvky a krovky](#).

Žiaduce je zachovanie pôvodného krovu, jeho presvetlenie je potrebné riešiť s minimálnym vplyvom na hmotu stavby (štrbinové vikiere, presvetlenie cez štíty, využitie existujúcich strešných prvkov, ako napr. vikiere na vyhadzovanie sena, okienka v štítoch, strešné okná situovať mimo hlavných pohľadov na rovinu strechy). To všetko je potrebné riešiť individuálne, v závislosti od typu stavby, jej objemu, hmoty, konštrukcie a stavebnotechnického stavu. Modernizačné úpravy je potrebné podriadiť charakteru a princípom tradičnej ľudovej stavby. Ak sú súčasťou dvora aj iné objekty, ktoré už v súčasnosti stratili využitie (letná kuchyňa, sýpka, stodola, maštal, dielňa), je vhodné ich využiť na rozšírenie kapacity domu.

Zaistenie určitého technického, hygienického a bezpečnostného štandardu je spojené aj s technickým zabezpečením – s vodoinštaláciou, elektroinštaláciou, s vykurovaním, s riešením podláh, so svetelným komfortom. Pri ich zabezpečení alebo oprave je potrebné opäť akceptovať historicitu pôvodnej stavby. V prípade osadenia podľa normy nutných technických zariadení (elektromery, plynomery) minimalizovať ich rozmery a vizuálne ich eliminovať.

ADAPTÁCIA, KONVERZIA

Mnohé objekty ľudovej architektúry stratili alebo pomaly strácajú svoje využitie a na ich uchovanie je nutné zaradiť ich opäť do života. Je preto potrebné citlivo zvážiť ich novú funkčnú náplň a tomu zodpovedajúcu rekonštrukciu.

Pri ľudových domoch zmena funkcie nie je výrazná, obnovujú sa buď naďalej na trvalé bývanie, pomerne často na rekreačné bývanie – na rodinné chalupy. Obávanou je zmena na chatu komerčného rázu, spája sa so snahou enormne zvýšiť kapacitu domu pre čo najviac ubytovaných, čo býva vzhľadom na pôvodné parametre stavby neprípustné. Vhodným je adaptácia ľudových domov či celých dvorov na expozície ľudovej kultúry (regionálne a miestne múzeá a spolky), čo zároveň umožňuje prezentovať aj samotnú stavbu v pôvodnom výraze.

Naplnenie novou funkciou sa týka častejšie hospodárskych stavieb (stodola, maštal, sýpka, vlnná búda, pivnica, a pod.). Ak ostávame pri hospodárskom/technickom využití, aj keď v inej forme (garáž, dielňa, sklad, technická miestnosť), zmeny nemusia byť náročné. Pri ich naplnení obytnou funkciou si konverzia vyžaduje aj zmenu dispozície, základné hygienické, svetlotechnické a tepelnotechnické štandardy. Je však nutné pristupovať k objektu ako k pôvodnej hospodárskej stavbe, zachovať jej jednoduchý nezdobený utilitárny výraz, ponechať charakteristické prvky a využiť ich v rekonštrukcii (napr. vikier na vyhadzovanie sena, veľké vráta, latovanie a pod.). Jedným z riešení takejto konverzie môže byť vstavba

novej, konštrukčne samostatnej obytnej jednotky do staršej zachovanej hospodárskej stavby.

V prípade zmeny funkcie ľudových domov z trvalého na rekreačné bývanie je vhodné či dokonca žiaduce naplniť novou, zaujímavou a prínosnou funkciou aj pridružené objekty. Adaptácia hospodárskych priestorov by tak pomohla rozšíriť rekreačný potenciál samotného ľudového domu. Takým môže byť napríklad využitie stodoly na spoločenskú, rekreačnú či relaxačnú miestnosť pre ľudí ubytovaných v ľudovom dome (priestor upraví napr. na kurzy, tvorivé či športové aktivity, atraktívne priestory na svadby, oslavy vo vidieckom štýle a pod.).

REKONŠTRUKCIA

Rekonštrukcia je vo všeobecnosti chápaná ako účelová prestavba či znovupostavenie, ktoré zasahuje do konštrukčného, technického a dispozičného systému objektu.

Rekonštrukciu môžeme chápať aj ako obnovenie zaniknutej stavby alebo jej časti, vzhľadu alebo funkcie.

Obnovy stavieb ľudovej architektúry využívajú metódy exaktnej rekonštrukcie (tá je realizovaná na základe podrobnej dokumentácie pôvodného stavu zaniknutej stavby alebo jej časti) a analogickej rekonštrukcie (realizovaná na základe doloženej podobnosti alebo zhody s iným zachovaným objektom). V praxi sa pri ľudovej architektúre stretávame s komplexnou rekonštrukciou stavieb alebo čiastkovou rekonštrukciou, ktorá zasahuje len časť objektu (strecha, fasády, niektoré miestnosti, technická infraštruktúra) alebo stavebné prvky (okná, dvere, pec). Možná je aj náznaková rekonštrukcia, najmä pri neexistujúcej časti stavby, ktorá sa doplní náznakom pôvodných tvarov.

Témou posledného obdobia sú kópie ľudových stavieb, ku ktorým sa staviteľ postupne dopracuje pri komplexnej rekonštrukcii objektu. Najmä v prípade zrubových stavieb, keď má pri rekonštrukcii dôjsť k postupnej výmene narušených prvkov, býva nahradená postupne celá konštrukcia (steny, krov, krytina). Je tu otázne, keďže ide o kópiu, keď okrem celkovej výmeny stavebných konštrukcií a stavebných prvkov pribudli aj nové dispozičné zmeny (zobytnené podkrovia, schodisko, nové odizolované podlahy, nový vykurovací systém).

Pri stanovovaní metodických postupov pri obdobných rekonštrukciách je potrebné stanoviť hranice autenticity.

Pri takto vedených rekonštrukciách je potrebné vychádzať zo súčasnej praxe, súčasného dopytu a možností a smerovať ich k pamiatkarmi pozitívne vnímaným príkladom.

8.3. PRINCÍPY OBNOVY ĽUDOVÝCH STAVIEB

Pri obnove ľudovej architektúry sa bežne v praxi kombinujú navzájom rôzne vyššie uvedené metódy obnovy. Pri obnove ľudovej architektúry je však potrebné dodržiavať zásady, ktoré sú v súlade s princípmi pamiatkovej ochrany a princípmi samotnej ľudovosti architektúry:

- pri celkovej obnove najskôr staticky zaistiť samotnú stavbu a zabezpečiť/opraviť strechu. Následne pristúpiť k oprave obvodových stien a stropu, prípadnej čiernej kuchyne a komínovej klenby. V ďalšej etape obnoviť vonkajšie aj vnútorné omietky, nátery, podlahy, repasovať alebo vymeniť okná a dverné výplne, obnoviť alebo vybudovať vykurovacie zariadenie a komín, na záver upraviť okolie,
- zachovať hmotu a proporcie stavby (podlažnosť, tvar a sklon strechy, nasadenie strechy na spodnú stavbu bez nadmurovky, presah strechy pred rovinou fasády),
- zachovať originálne pôdorysné a konštrukčné riešenie stavby vrátane riešenia pôvodných stavebných prvkov a detailov (vykurovacie telesá, schody, zábradlia, vstupy, dvere a okná, zariadenie interiéru viazané na ľudový dom a pod.),
- zachovať materiálovú autenticitu – špecifické materiály (prírodné, regionálne a historicky podmienené), ktoré sa v ľudovom staviteľstve uplatňovali, určovali konštrukciu aj proporciu stavieb a vytvárali ich charakteristický výraz. Pri obnove je preto dôležité ponechať pôvodné materiály alebo použiť materiál, ktorý je charakteristický pre historický originál. Pri obnove stavby a jej detailov nepoužívať nepôvodný stavebný materiál (novodobé materiály a imitácie tradičných a prírodných stavebných prvkov vyrobených na báze plastov, materiály charakteristické pre iné regióny a pod.),
- dodržiavať pôvodné stavebno-konštrukčné postupy, použiť maximálne množstvo pôvodných konštrukčných detailov a princípov (napr. dodržať tesárske detaily, ktoré sú jedným z určujúcich prvkov; do priestorov, kde je to možné, použiť nasucho kladenú dlažbu – kameň, tehlu do prejazdu, vstupného priestoru domu a pod.),
- uplatniť tradičnú remeselnú obnovu pri rešpektovaní tradičného materiálu. Potrebnú časť obnovy majú realizovať špecializovaní remeselníci alebo firma špecializovaná na obnovu historických stavieb a objektov ľudového staviteľstva (teda nie firma zameraná na novostavby); pri jednoduchších prácach využiť svojpomoc (kladenie dlažby nasucho, nátery, úpravy okolia),
- recyklácia materiálov je jedným z princípov tradičného staviteľstva, je ekologická a ekonomická. Pri rekonštrukcii je možné využiť materiál z iných zdemolovaných stavieb v okolí (škridla, trámy, okenné tabule) alebo aj zo samotnej rekonštruovanej stavby (napr. rozpadnuté nepálené tehly je možné použiť na hlinenú omietku, kameň z muriva ako dlažbu, časť zdravej drevenej podlahy z väčšej miestnosti

použiť na celú podlahu menšej miestnosti a pod.),¹⁹

- rešpektovať limity stavby (technické, konštrukčné, priestorové, historické) a podriaďiť im rekonštrukciu. Rešpektovať princípy, ktoré určuje stavba samotná. Rešpektovať problémy, ktoré sa vyskytnú počas rekonštrukcie (odhalenie poškodeného dreva pod omietkou, pod podbitím a pod.),
- malebnosť – použitie prírodných materiálov, priznanie plasticity a nerovnosti, zmysel pre detail (plasticosť omietky kopírujúcej povrch nerovnej steny, kladenie šindľa, stopy po kresaní, hobľovaní a pod.),
- pravdivosť – priznať technické detaily, novotvary, opravované prvky. Ponechať stavbu vo svojom pôvodnom výraze, neimitovať prvky a tvaroslovie z iných typologických druhov alebo iných regiónov pre domnelé zvýšenie atraktivity stavby,
- rešpektovať prírodný rámec krajiny aj bezprostredné okolie, z ktorého stavba vyrastá (násilne nezrovnávať terén, niveletu priestorov, dvor a zeleň upravovať prirodzene, ponechať prirodzené prepojenie interiéru domu a dvora/záhrady, uplatniť domáce druhy drevín). Zachovať a regenerovať charakteristické členenie dvora (predzáhradka, hospodárska a komunikačná plocha dvora, záhrada). Pôvodné prvky drobnej architektúry a remeselné vyhotovené detaily (brána, oplotenie, studňa, spevnené plochy) zachovať a udržiavať, riešiť ich v charakteristickom materiáli a tvaroslovi, vylúčiť použitie atypických tvaroslovných tvarov a materiálov,
- vytvoríť príjemné, bezpečné a pohodlné bývanie/ užívanie stavby.

¹⁹ Princíp recyklácie je obzvlášť dôležitý v prípade, ak si obnova vyžaduje špecifické produkty, ktoré sú pre stavby určitej oblasti charakteristické, ale v súčasnosti sa už nevyrábajú. Takými sú napr. pukanská škridla, poľtárska škridla, maloformátové tenké škridly a pod. Niektoré z týchto starších produktov je možné kúpiť cez internetové bazáre.

---

9. ZLEPŠENIE ENERGETICKÝCH VLASTNOSTÍ

Zlepšenie energetických vlastností objektov má význam z hľadiska šetrenia prírodných zdrojov, poklesu produkcie skleníkových plynov, rastu cien energií, ako aj kvality bývania. No aj pri pamiatkach ľudovej architektúry vedie každý zásah do ich vonkajšieho vzhľadu či proporcií k strate ich jedinečných hodnôt. Preto je potrebné pri zlepšovaní energetických vlastností takýchto objektov voliť obzvlášť citlivý prístup.²⁰

Možné zlepšenie energetických vlastností jednotlivých konštrukcií:

- základy – zateplenie pod úrovňou terénu, a len po úroveň základovej škáry, dôležité je ich maximálne možné odvlhčenie, najmä odvedením povrchovej, prípadne podpovrchovej vody preč od objektu,
- podlaha – vrstvy podlahy pod nášlapnou vrstvou sú vhodné na použitie tepelnoizolačných násypov,
- obvodové steny – zateplenie je možné z interiéru, kontaktným spôsobom, paropriepustnými prírodnými tepelnoizolačnými materiálmi,
- okná, dvere – dotesením, v krajnom prípade pridaním rámu či vložením skiel s lepšími tepelnotechnickými vlastnosťami,
- strop – vhodné na zateplenie ľahkými tepelnoizolačnými materiálmi,
- krov – v prípade zobytnovania podkrovia zateplenie v rovine strechy.

Pri zlepšovaní energetických vlastností pamiatky nezabúdať na potrebu dostatočnej výmeny vzduchu pravidelným vetraním a pri technických riešeniach zateplovania stavebných konštrukcií predchádzať vzniku nežiaducej kondenzácie vodných pár.²¹

---

20 Viac pozri v: [Energetická efektivita historických stavieb](#).

21 STN EN 16883: 2018, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Návod na zlepšovanie energetickej hospodárnosti historických budov*.

---

10. DOKUMENTÁCIA REALIZOVANEJ OBNOVY

Táto dokumentácia je spracovaná po dokončení obnovy so zakreslením všetkých zmien a skutočne vykonaných prác a zásahov, ktoré sa počas obnovy zrealizovali, vrátane statických zásahov, rozvodov a pod. Je zároveň podkladom pre kolaudačné rozhodnutie. Stavebné výkresy, pôdorysy, rezy, pohľady s príslušným popisom sa vyhotovujú prevažne v mierke 1: 200, 1: 100 alebo 1: 50.

Jej súčasťou môžu byť aj dokumentácie prípadných dodatočných prieskumov a nálezov a pracovná fotodokumentácia vyhotovená počas obnovy stavebníkom. Fotodokumentáciu je potrebné realizovať pravidelne v jednotlivých krokoch stavebných prác. Sama osebe je cenným dokladom o realizovaných prácach a je dôležitým podkladom pre údržbu objektu.

Podľa pamiatkového zákona²² je vlastník povinný jedno vyhotovenie kompletnej dokumentácie skutočne vykonanej obnovy predložiť najneskôr do 15 dní od skončenia prác KPÚ. KPÚ si zároveň priebežne v rámci výkonu štátneho pamiatkového dohľadu počas obnovy vyhotovuje záznamy a fotodokumentáciu aktuálneho stavu.²³

---

22 § 32 ods. 15 pamiatkového zákona.

23 Viac pozri v: [5. Dokumentácia](#).

---

11. NEGATÍVNE TRENDY

Šávoľ (okr. Lučenec) č. 85, dom ľudový – nevhodnou rekonštrukciou strata autentického výrazu, zánik pamiatkových hodnôt. V roku 2018 zrušenie pamiatkovej ochrany (obr. 2 – 4).

► Obr. 2. Pôvodný výraz ľudového domu na fotografii z roku 1960, Šávoľ, okr. Lučenec.

► Obr. 3. Fotografia z roku 2018, nevhodnou prestavbou dom stratil autentický výraz s typickými stavebnými a regionálnymi prvkami ľudového domu, Šávoľ, okr. Lučenec.

► Obr. 4. Fotografia z roku 2018, celkový pohľad na objekt po nevhodnej prestavbe. Šávoľ, okr. Lučenec.

► Obr. 5. Zanikajúca pamiatka s nejasnými vlastnickými vzťahmi, 2020, Žibritov.

Žibritov (okr. Krupina), dom ľudový, NKP – zanikajúca pamiatka s nejasnými vlastnickými vzťahmi (obr. 5 – 7), 2020.

► Obr. 6. Detailný pohľad na okenné otvory, 2020, Žibritov.

►► Obr. 7. Detailný pohľad na dverný otvor, 2020, Žibritov.

►► Obr. 8. Detail na čelnú fasádu zanikajúcej pamiatky, 2021, Bratislava – Záhorská Bystrica.. Bratislava – mestská časť Záhorská Bystrica, dom ľudový, NKP – zanikajúca pamiatka s vyrovnanými vlastnickými vzťahmi (obr. 8 – 9), 2021.

►► Obr. 9. Celkový pohľad na zanikajúcu pamiatku, 2021, Bratislava – Záhorská Bystrica.

► Obr. 10. Celkový pohľad na objekt z nepálenej tehly pred asanáciou, 2022, Ladice.

►► Obr. 11. Priebeh asanácie objektov z nepálenej tehly, ktoré boli súčasťou hospodárskeho dvora, 2022, Ladice.

►► Obr. 12. Čelná fasáda objektu z nepálenej tehly počas asanácie, 2022, Ladice.

Ladice (okr. Zlaté Moravce) – pôvodná zástavba, hospodársky dvor, asanácia objektov z nepálenej tehly (obr. 10 – 12), 2022.

►► Obr. 13. Presvetlenie podkrovia veľkým množstvom strešných okien, NKP, Vyšné Repaše.

Vyšné Repaše (okr. Levoča), NKP – presvetlenie podkrovia veľkým množstvom strešných okien (obr. 13).

---

12. POZITÍVNE PRÍKLADY

Budmerice (okr. Pezinok) – do začiatku 70. rokov 20. storočia sa dom zachoval vo svojej autentickej podobe, no značne poškodený. Následné rekonštrukčné práce súčasných majiteľov boli realizované citlivo so zachovaním pamiatkových hodnôt objektu (obr. 14).

► Obr. 14. Dom ľudový, Holčekova 65, NKP, 2018, Budmerice.

Polichno (okr. Lučenec), fara pamätná – Timrava, NKP – reštitúcia okien v pôvodnom výraze (sekundárne zväčšené okná boli odstránené), rekonštrukcia fary v roku 2018 (obr. 15 – 16).

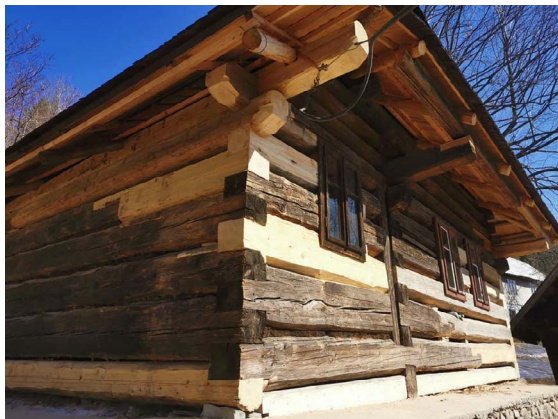
► Obr. 15. Západná fasáda, fara pamätná, NKP, 2018, Polichno.

► Obr. 16. Gánok (pohľad smerom k ulici), fara pamätná, NKP, 2018, Polichno.

► Obr. 17. Pozitívny príklad obnovy zrubovej konštrukcie a strešnej konštrukcie, NKP, Zákopčie.

►► Obr. 18. Celkový pohľad na NKP v kysuckej osade Zákopčie, ktorá bola obnovená tradičným materiálom a postupmi.

►► Obr. 19. Oprava nosnej konštrukcie a opláštenie novým šindľom – stav pred obnovou, 2022, Vlkolíneec.

Zákopčie (okr. Čadca), dom ľudový, NKP – príkladná obnova trámov obvodových stien a strešnej konštrukcie, precízna ručná tesárska práca, pôvodný materiál – jedľové kresané trámy (obr. 17 – 18), 2019 – 2021.

Ružomberok – mestská časť Vlkolíneec, zvonica, NKP – oprava nosnej konštrukcie a opláštenie novým šindľom (obr. 19 – 21), 2022.

► Obr. 20. Oprava nosnej konštrukcie a opláštenie novým šindľom – priebeh prác, 2022, Vlkolíneec.

►► Obr. 21. Oprava nosnej konštrukcie a opláštenie novým šindľom – ukončená obnova, 2022, Vlkolíneec.

► Obr. 22. . Výmena poškodených častí hospodárskeho objektu, 2021, Stankovany-Podšíp.

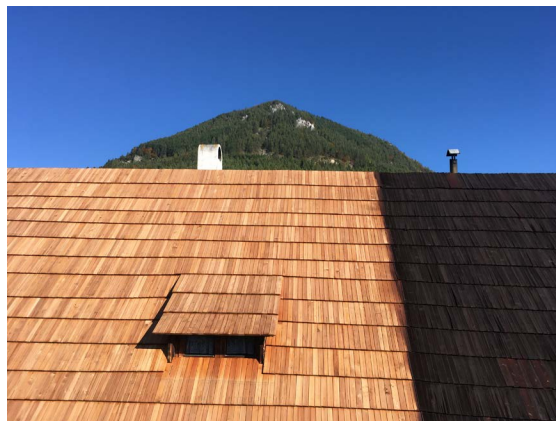
►► Obr. 23. Ponechanie vymenených prvkov na prirodzené zostarnutie, 2021, Stankovany-Podšíp.

►► Obr. 24. Pohľad na štrbinové vikier z bezprostrednej blízkosti, Vlkolíneec.

Stankovany-Podšíp (okr. Ružomberok), vidiecka pamiatková zóna – oprava hospodárskeho objektu, ponechanie nových drevených prvkov bez farebnej povrchovej úpravy (obr. 22 – 23).

Ružomberok – mestská časť Vlkolíneec – presvetlenie podkrovia štrbinovými vikiermi a malými oknami v štítoch (24 – 26).

►► Obr. 25. Štrbinové vikiere na objekte NKP, ktoré nepôsobia rušivým dojmom, Vlkolíneec.

► Obr. 26. Presvetlenie podkrovia malými oknami v štítoch, Vlkolíneec.

---

13. LEGISLATÍVA - SÚČASNÉ TECHNICKÉ POŽIADAVKY NA VÝSTAVBU

STN 73 0802/Z3: 2022, *Požiarna bezpečnosť stavieb.*

STN 73 0821: 1973, *Požiarna odolnosť stavebných konštrukcií.*

STN 73 0834/Z2: 2015, *Požiarna bezpečnosť zmien stavieb. Zmeny stavieb. Zmena 2.*

STN 73 3150 (ČSN 73 3450): 1959, *Stavebné práce, Tesárske práce stavebné.*

STN 92 0201-2: 2017, *Požiarna bezpečnosť stavieb, časť 2: Stavebné konštrukcie.*

STN EN 16883: 2017, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva.*

STN EN 1990: 2009, *Zásady navrhovania konštrukcií.*

Zákon č. 201/2022 Z. z. Zákon o výstavbe, platnosť od: 7. 6. 2022, účinnosť od: 1. 4. 2024

Zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 50/1976 Zb. Zákon o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov.

V prípade ochrany ľudovej architektúry sa môžeme oprieť o tieto medzinárodné charty a dokumenty:

Aténska charta. Ochrana a obnovy historických pamiatok. Atény, 1931.

Benátska charta. O ochrane a obnove pamiatok a pamiatkových sídiel. Benátky, 1964.

Ludové stavebné dedičstvo. Mexiko, 1999.

Kultúrny turizmus. Zabezpečovanie turizmu na lokalitách s pamiatkami. Mexiko, 1999.

Deklarácia ICOMOS, pri príležitosti 50. výročia vyhlásenia Všeobecnej deklarácie ľudských práv, Štokholm, 1998.

Dokument o autenticite. Nara, 1994.

Odporúčania pre prieskum. Konzervovanie a statickú konsolidáciu architektonických pamiatok, 1999.

---

14. ODPORÚČANÁ ODBORNÁ LITERATÚRA

- BOTÍK, J., SLAVKOVSKÝ, P. *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 1995. ISBN 80-224-0234-6.
- BOTÍK, J., SLAVKOVSKÝ, P. *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 2*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 1995. ISBN 80-224-0235-4.
- BRADA, P., BRLOŠ, J. *Tradičné staviteľstvo v Hrušove*. Hrušov: Obec Hrušov, 2013.
- DIRLAM, M. *Stavební truhlárství. Tradice z pohledu dneška*. Praha: Grada Publishing, 2013. ISBN 978-80-247-4721-7.
- FROLEC, V. et al. *Lidová stavební kultura v československých Karpatech a přilehlých území*. Brno: Blok, 1981.
- GUDMONOVÁ, H., LISZKA, J. *Lidová architektúra v okrese Nové Zámky*. Nové Zámky: Vlastivedné múzeum, 1992.
- HOCHTEL, B. et al. *Všetko o drevenici I*. Bratislava: OZ Hoblina, 2001.
- IŽVOLT, P. *Údržba historických stavieb*. Bratislava: Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, 2017. ISBN 978-80-89175-76-5.
- IŽVOLT, P., HOCHTEL, B. *Príručka pre údržbu objektov ľudového staviteľstva*. Bratislava: Pamiatkový úrad Slovenskej republiky (Pro Monumenta), 2015.
- KAHOUNOVÁ, E. *Lidové vinohradnícke stavby a lisy*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1969.
- KIERULFOVÁ, Z. et al. *Nebúrať ale obnoviť. Manuál pre majiteľov vidieckych tradičných domov*. Hrubý Šúr: OZ ArTUR, 2019. ISBN 978-80-973529-0-5.
- KMOŠEK, J., KŘENKOVÁ, Z., BRYOL, R. *Prezentace a udržatelná péče o památky lidové architektury*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě; Sebranice: Spolek archaických nadšenců, 2016. ISBN 978-80-87210-58-1.
- KMOŠEK, J., KŘENKOVÁ, Z., BRYOL, R. *Průzkum a dokumentace památek lidové architektury*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm; Sebranice: Spolek archaických nadšenců, 2016. ISBN 978-80-87210-56-7.
- KMOŠEK, J., KŘENKOVÁ, Z., BRYOL, R. *Transfer a rekonstrukce památek lidové architektury*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě; Sebranice: Spolek archaických nadšenců, 2016. ISBN 978-80-87210-57-4.
- Kolektív autorov. *Lidová architektúra a urbanizmus vidieckych sídiel na Slovensku*. Bratislava: Národné pamiatkové a krajinné centrum, 1998. ISBN 80-88880-23-8.
- Kolektív autorov. *Lidová architektúra a urbanizmus vidieckych sídiel na Slovensku – z pohľadu najnovších poznatkov archeológie a etnografie*. Bratislava: Národné pamiatkové a krajinné centrum, 1998. ISBN 80-88880-26-2.
- KRIVOŠOVÁ, J. *Slovenská ľudová architektúra*. Martin: Matica slovenská, 2021. ISBN 978-80-8128-282-9.
- KUČOVÁ, V. *Principy péče o lidové stavby*. Praha: Státní ústav památkové péče, 1999. ISBN 80-86234-07-X.
- LANGER, J. *Co mohou prozradit lidové stavby*. Praha: Ready, 1997. ISBN 80-238-1007-3.
- LANGER, J. *Lidové stavby v Evropě*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-2072-2.
- LANGER, J. *Lidové stavby v České republice*. Praha: Národní památkový ústav, 2019. ISBN 978-80-86516-99-8.
- LISZKA, J. *Národopis Maďarov na Slovensku*. Dunajská Streda: Liliium Aurum, 2003.
- MENCL, V. *Lidová architektura v Československu*. Praha: Academia – nakladatelství ČsAV, 1980. ISBN 403-22-858.
- PEŠTA, J. *Plošný průzkum lidové architektury a venkovských sídel*. Praha: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze ve spolupráci s Národním památkovým ústavem, generálním ředitelstvím, 2014. ISBN 978-80-86516-78-3.
- PEŠTA, J. *Rekonstrukcie roubených stavieb*. Praha: Grada publishing, 2013. ISBN 978-80-271-0525-0.
- PODRUŽEK, K. et al. *Metodika dokumentace lidové architektury*. Ústí nad Labem: Národní památkový ústav a Filozofická fakulta UJEP, 2015. ISBN 978-80-85036-58-9.
- ŠEFČŮ, O. *Architektura. Lexikon architektonických prvků a stavebního řemesla*. Praha: Grada publishing, 2012. ISBN 978-80-24731-20-9.

ŠEFCŮ, O., ŠTUMPA, B. *100 osvědčených stavebních detailů. Tradice z pohledu dneška*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN: 978-80-247-3114-8.

ŠEFCŮ, O., ŠTUMPA, B. *100 osvědčených stavebních detailů. Zednictví*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN: 978-80-24735-80-1.

ŠEFCŮ, O., ŠTUMPA, B., LANGER, J. *100 osvědčených stavebních detailů. Klempířství a pokrývačství*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN: 978-80-24735-72-6.

ŠKABRADA, J. *Lidové stavby*. Praha: Argo, 2005. ISBN 80-72-03-0-82-5.

ŠKABRADA, J. *Konstrukce historických staveb*. Praha: Argo, 2007. ISBN 80-7203-548-7.

THURZO, I. *Lidová architektúra na Slovensku*. Bratislava: Marenčin PT, 2004. ISBN 80-889-1276-8.

VAŘEKA, L., FLOREC, V. *Lidová architektura – encyklopedie*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 80-247-1204-0.

VOŠKOVÁ, K. *Anatómia historického domu*. Banská Štiavnica: Spolok Banskej Štiavnice '91, 2011. ISBN 978-80-97021-94-8.

www.ludovakultura.sk

ŽABIČKOVÁ, I. Sanácia hlinených stavebných konštrukcií [online]. In: *ASB 2011*. Dostupné na: <https://www.asb.sk/stavebnictvo/zaklady-a-hruba-stavba/sanacia-hlinenych-stavebnych-konstrukcii>

---

15. ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- BOTÍK, J., SLAVKOVSKÝ, P. *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 1995. ISBN 80-224-0234-6.
- BOTÍK, J., SLAVKOVSKÝ, P. *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 2*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 1995. ISBN 80-224-0235-4.
- KMOŠEK, J., KŘENKOVÁ, Z., BRYOL, R. *Prezentace a udržateľná péče o památky lidové architektury*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě; Sebranice: Spolek archaických nadšenců, 2016. ISBN 978-80-87210-58-1.
- KMOŠEK, J., KŘENKOVÁ, Z., BRYOL, R. *Transfer a rekonstrukce památek lidové architektury*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě; Sebranice: Spolek archaických nadšenců, 2016. ISBN 978-80-87210-57-4.
- Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1995. ISBN 80-224-0750-X.
- KRIVOŠOVÁ, J. *Slovenská ľudová architektúra*. Martin: Matica slovenská, 2021. ISBN 978-80-8128-282-9.
- PODRUŽEK, K., et al. *Metodika dokumentace lidové architektury*. Ústí nad Labem: Národní památkový ústav a Filozofická fakulta UJEP, 2015. ISBN 978-80-85036-58-9.
- VARGOVÁ, M. *Ľudová architektúra na Slovensku – tradícia a inšpiračné zdroje pre súčasnosť*. Dizertačná práca. Bratislava: FA STU v Bratislave, 2007.
- VAŘEKA, L., FLOREC, V. *Lidová architektura – encyklopedie*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 80-247-1204-0.
- ŽABIČKOVÁ, I. Sanácia hlinených stavebných konštrukcií [online]. In: ASB 2011. Dostupné na: <https://www.asb.sk/stavebnictvo/zaklady-a-hruba-stavba/sanacia-hlinenych-stavebnych-konstrukcii>
<https://www.ludovakultura.sk/polozka-encyklopedie/stlpikova-konstrukcia/> [cit. 5. septembra 2023]

---

16. ZDROJE OBRAZOVEJ A FOTOGRAFICKEJ PRÍLOHY

Úvodný obrázok. Drevený zrubový objekt, Dolný Kubín – mestská časť Srňacie. Autor: Boris Hochel.

Obr. 1. Prehľad počtu pamiatkových objektov ľudovej architektúry podľa okresov Slovenska.
Zdroj: archív PÚ SR.

Obr. 2. Pôvodný výraz ľudového domu na fotografii z roku 1960, Šávoľ, okr. Lučenec. Zdroj: Archív PÚ SR.

Obr. 3. Fotografia z roku 2018, nevhodnou prestavbou dom stratil autentický výraz s typickými stavebnými a regionálnymi prvkami ľudového domu, Šávoľ, okr. Lučenec. Autorka: Michaela Vargová.

Obr. 4. Fotografia z roku 2018, celkový pohľad na objekt po nevhodnej prestavbe. Šávoľ, okr. Lučenec. Autorka: Michaela Vargová.

Obr. 5. Zanikajúca pamiatka s nejasnými vlastníkmi vzťahmi, 2020, Žibritov. Autor: Boris Hochel.

Obr. 6. Detailný pohľad na okenné otvory, 2020, Žibritov. Autor: Boris Hochel.

Obr. 7. Detailný pohľad na dverný otvor, 2020, Žibritov. Autor: Boris Hochel.

Obr. 8. Detail na čelnú fasádu zanikajúcej pamiatky, Bratislava – Záhorská Bystrica, 2021. Autor: Boris Hochel.

Obr. 9. Celkový pohľad na zanikajúcu pamiatku, Bratislava – Záhorská Bystrica, 2021. Autor: Boris Hochel.

Obr. 10. Celkový pohľad na objekt z nepálenej tehly pred asanáciou, 2022, Ladice. Autor: Boris Hochel.

Obr. 11. Priebeh asanácie objektov z nepálenej tehly, ktoré boli súčasťou hospodárskeho dvora, 2022, Ladice. Autor: Boris Hochel.

Obr. 12. Čelná fasáda objektu z nepálenej tehly počas asanácie, 2022, Ladice. Autor: Boris Hochel.

Obr. 13. Presvetlenie podkrovia veľkým množstvom strešných okien, NKP, Vyšné Repaše. Autor: M. Rusiňák.

Obr. 14. Dom ľudový, Holčekova 65, NKP, 2018, Budmerice. Autorka: Michaela Vargová.

Obr. 15. Západná fasáda, fara pamätná, NKP, 2018, Polichno. Autorka: Michaela Vargová.

Obr. 16. Gánok (pohľad smerom k ulici), fara pamätná, NKP, 2018, Polichno. Autorka: Michaela Vargová.

Obr. 17. Pozitívny príklad obnovy zrubovej konštrukcie a strešnej konštrukcie, NKP, Zákopčie. Autor: Boris Hochel.

Obr. 18. Celkový pohľad na NKP v kysuckej osade Zákopčie, ktorá bola obnovená tradičným materiálom a postupmi. Autor: Boris Hochel.

Obr. 19. Oprava nosnej konštrukcie a opláštenie novým šindľom – stav pred obnovou, 2022, Vlkolíneec. Autor: M. Žabenský.

Obr. 20. Oprava nosnej konštrukcie a opláštenie novým šindľom – priebeh prác, 2022, Vlkolíneec. Autor: M. Žabenský.

Obr. 21. Oprava nosnej konštrukcie a opláštenie novým šindľom – ukončená obnova, 2022, Vlkolíneec. Autor: M. Rusiňák.

Obr. 22. Výmena poškodených častí hospodárskeho objektu, 2021, Stankovany-Podšíp. Autorka: Petra Pleváková.

Obr. 23. Ponechanie vymenených prvkov na prirodzené zostarnutie, 2021, Stankovany-Podšíp. Autorka: Petra Pleváková.

Obr. 24. Pohľad na štrbinový vikier z bezprostrednej blízkosti, Vlkolíneec. Autor: Boris Hochel.

Obr. 25. Štrbinové vikiere na objekte NKP, ktoré nepôsobia rušivým dojmom, Vlkolíneec. Autor: Boris Hochel.

Obr. 26. Presvetlenie podkrovia malými oknami v štítoch, Vlkolíneec. Autor: Boris Hochel.

PLÁN [OBNOVY]

B. Metodika princípov rozhodovania Pamiatkového úradu SR vo veciach stavebnotechnického /alebo reštaurátorského/ zásahu

Časť 7. Stavebná časť – typologický druh

ĽUDOVÉ STAVITELSTVO

AUTORI METODIKY

Michaela Vargová
Boris Hochel

ODBORNÍ RECENZENTI

Martina Magová
Imrich Tóth

REDAKCIA

Petra Pleváková

JAZYKOVÉ ÚPRAVY

Mária Bartoš

GRAFICKÁ ÚPRAVA

Filip Horanský

VYDAL

Pamiatkový úrad Slovenskej republiky
Cesta na Červený most 6, 814 06 Bratislava

Vydanie prvé
© 2023

www.pamiatky.sk